

ANTROJI DALIS

MOKSLAS, MENAS, LITERATŪRA

Saturday supplement

1994 m. rugsėjo mėn. 17 d. / September 17, 1994

Nr. 181(32)

KERTINĖ PARAŠTĖ

Lietuviškas centras ir jo politinės implikacijos

Kalbėdami apie Lietuvos politiką šiandien, turime prisiminti, kad jos veidas pastaraisiais metais nuolat ir labai greitai keičiasi. Padėtis, kurią turėjome prieš dvejus metus visai pasikeitė šiandien, ir už dvejų metų bus vėl kitaip. Susigrupavimas, partijų populiarumas ir asmenybių vertinimas keisis. Tuo labiau, kad po patį didžiųjų ir nelauktų pokyčių politiniame spektre mes ir vėl galime ateityje pamatyti nemažiau drastišką, politinį pakitimą. Užtat žvilgsnis į centrą šiandien yra trumpalaikės vertės, nes jo situacija ateityje tikriausiai keisis, kaip keisis visa politinė padėtis.

Galvodami apie centrą, iš pat pradžių turėtume atpažinti, apie kokį centrą kalbame. Vien kritika visą abiejų pusių vienodai – ir dešiniųjų, ir kairiųjų, dar nepadaro centrismo, jei toks asmuo neturi tinkamai išvystytos savo paties politinės ideologijos. Jis gali būti vadinamas nuosaičiu, neutraliu ar kompromisu ieškančiu Lietuvos labui, bet kada kyla įvairių problemų išrišimui laikas, tada centristas turi būti pasiruošęs pristatyti savo gerai išdirbtus atsakymus pagal tam tikrą daugiau ar mažiau nusistovėjusią, savitą pasaulėžiūrą.

Šiandien daugelis pavadintų centru tuos, kurie laikosi neutraliai darbių ir dešiniųjų pozicijų atžvilgiu. Tas, žinoma, neturi nieko bendro su ideologinėmis nuostatomis, liečiančiomis viešojo gyvenimo struktūrą ar ekonominę krašto sistemą. Centro sąjungos asmenybės, kaip Ozolas ar Bičkauskas, turi nemažą piliečių pasitikėjimą todėl, kad jie vienodai vertina tiek kairės, tiek dešinės pasisakymus ir veiklą, nors dažnai pasirodo neturį stiprios savitos pasaulėžiūrinės bazės, kad ir skelbdami esą už liberalistines idėjas.

Užtat atrodytų, kad Lietuvos Liberalų sąjunga visai teisingai laiko save esančiais dešiniųjų pusėje, o vadinami centristai nori būti neutraliais ir labiau pragmatiskais politikais. Iš to matyti, kad kas buvo centristas Aukščiausiojoje Taryboje, pasiliko toks

ir šiandien, nors tada dirbo Liberalų frakcijoje. Glaveckas, Kvietkauskas, Kumža, Leščinskas, Lubys, Morkūnas, Piktarna, Tamulis, Valatka ir Vilkas buvo nuosaičius ekonominiai liberalai. Dabartinei Lietuvos liberalų sąjungai vadovauja ideologiškai aiškesnės jėgos ir drauge politiškai dogmatiškesnės. Aukščiausiosios Tarybos deputatai buvo ne tik už ekonominį liberalizmą, bet ir už lietuviškų tradicijų išlaikymą, kas implikuoja, jog nemažai tuometinių liberalų nusiteikimų buvo pajungta senai lietuviškai galvosenai apie moralę, religiją, teisę, aplamai visą viešąjį krašto gyvenimą. Nepaisant šitos gana nuosaičios ir gerai paruoštos politinės ideologijos, tuometiniai liberalai – centristai skaudžiai pralaimėjo. Gaila, nes jie buvo vieni iš mažiausiai demagogiškų ir daugeliu atvejų dalykiškiausių.

Aiškėja balsuotojų nusiteikimas, rodantis, jog daugiausia dar yra pasilikęs noras klasifikuoti politikus ne pagal jų siūlomą programą, bet pagal tai, kaip jie nusistatę buvusių komunistų – darbių atžvilgiu. Yra dešinieji, kurie dažnai nieko gero nemato, ką daro darbiečiai; darbių simpatikai, kurie visus dešiniuosius laiko primityviais politikais, ir neutralieji, kurie šiandieną yra vienodai nepatenkinti ir tais, ir tais.

Į centrą galime pažūrėti iš pozicinio ir iš ideologinio taško. Liberalų sąjunga yra labai teisingai pasisakiusi, jog ideologiškai yra dešinėje. Kelios kitos partijos neranda reikalo pasirodyti ideologiškai dešinės, kairės ar centro, o tik užima pro ar anti-darbių pozicijas. Pavyzdžiui, Vakarų akimis žiūrint, krikščionys demokratai savo požiūriu ir ekonomiką būtų centro kairėje, o viešosios tvarkos atžvilgiu stipriai dešinėje. Savo pozicija jie yra irgi dešinėje.

Atrodo, kad Centro sąjunga siūlo nuosaičių liberalizmą, panašų į Aukščiausiosios Tarybos frakcijos, su sušvelnintu kapitalizmu. Tokią programą, kuri dabar, pavyzdžiui, Lotynų Amerikoje identifikuojama kaip neoliberalizmas. Toks ideologinis centras bent prieš dvejus metus neturėjo pasekimo mūsų balsuotojų eilėse. Atrodo, kad lietuvis politikas nesidomi liberališkai nusiteikimais. Jis tokiais, pripažinkime,

MIRTIS PASIŠAUKĖ SAVO DAINIŲ

Keli žodžiai Juozui Girniui atminti

Gimęs 1915 m. gegužės 23 d. Sudeikiuose prie Utenos, šių metų rugsėjo 13 dieną Bostone užgeso Juozas Girnius. Apie šį didį žmogų galima kalbėti įvairiais požiūriais. Jis buvo filosofas, – būties, žmogaus, mirties, laisvės, tautiškumo, krikščionių atsakomybės temomis parašęs bene reikšmingiausius lietuvių kalba sukurtus veikalus. Jis buvo redaktorius ir enciklopedistas, išpuoselėjęs kultūros žurnalą *Aidai* ir išleivijęs *Lietuvių enciklopediją*. Jis buvo visuomenininkas, puoselėjęs Pasaulio Lietuvių Bendruomenę, Ateitininkų ir Fronto bičiulių sąjūdžius. Jis buvo šeimos tėvas, su žmona Marija išugdęs tris mokslui, minčiai ir darbui naudingus sūnus. Taip Juozas Girnius ne tik skelbė, bet ir savo gyvenimu įkūnijo ateitininkiškuosius katalikiškumo, tautiškumo, inteligentiškumo, visuomeniškumo, šeimyniškumo principus.

Prieš trisdešimt metų Juozas Girnius išleido savo stambiausią filosofijos veikalą – apie mirtį. Šią savaitę sesulė Mirtis atėjo pasiimti savo dainiaus. Anoj knygoje jis rašė taip: „Pagal Platoną, tikrai atsidėjusieji filosofijai rūpinasi tik tuo, kaip reikia tinkamai mirti. Tikroji išmintis slypi pasiruošime mirčiai, ir pagal tai filosofija yra menas sukurti mirtį tinkamai pasiruošus. Užtat besibaigus mirties, filosofų didybė yra tinkamai mirti, kaip Sokratas paliejo savo mirtimi“. Ir toliau Juozas Girnius rašė: „Mirtis žadina mus kelti nelygstamosios Būties klausimą, ieškant savo pasaulyje buvimo prasmės. Žmogiškasis prasmės rūpestis intymiai susijęs su mirties rūpesčiu, nes visu metafizinio aštrumu jis

iškyla mirties akivaizdoje. Visi atskiri rūpesčiai pasaulyje turi tam tikrą prasmę. Bet kokia *viso* gyvenimo prasmė? Šiuo klausimu žengiamo nuo dalinių rūpesčių pasaulyje į nelygstamąjį rūpestį savimi patiais, tuo pačiu žengdami nuo patirtinės tikrovės tyrimo į filosofinį savo padėties nušvietimą būties visumoje. Visa gyvenimo prasminga, bet kokia paties gyvenimo prasmė? Kuria prasmę gyvenimo visumos klausimas yra mirties prasmės klausimas? Ar mirtis nuprasmina visa, ko buvo gyvenime siekta, ar greičiau savotiškai žmogui išskiria, kas prasminga ir abejinga? Kas mirtyje yra pasaulio palikimas – visiškas išnykimas ar laikinės egzistencijos perkeitimas amžinąja egzistencija? Visi šie klausimai kyla mirties akivaizdoje, bet jie kreipiasi į gyvenimą: kaip privalu gyventi, kad netektų mirties baимintis? ... Ir kadangi filosofija kyla iš žmogaus rūpesčio rasti savo egzistencijai prasmę mirties akivaizdoje, tai vienaip ar antraip mirties atžvilgiu nusistatoma kiekviename filosofiniame mąstyme. Kaip žiūrime į mirtį, taip žiūrime ir į gyvenimą“.

Tad Juozas Girnius šioje knygoje ir ėmėsi visapusiškai, nuodugniai aptarti, kaip į mirtį – ir tuo pačiu į gyvenimą – žvelgia šiuolaikinis ateistas, žmogus be Dievo. Galutinė Girniaus išvada tokia: „Įvairiai ieškoma savęs įprasminimo, nuo revoliucinės patetikos ligi kasdienės pareigos. Bet galutinai mirties akivaizdoje žmogus be Dievo visur turi išpažinti savo beprasmybę. Vieni atveju tai atvira liudijama, protestuojant prieš mirties likimo neteisę. Antru atveju prasmės klausimas atmetamas kaip tuščias ir dėl to beprasmiškas. Kiekviena atveju nebūtin sunykimas

nesidomėjo ir tarpkarinėje Nepriklausomoje Lietuvoje.

Jeigu nėra ateities liberalios minties centrui, tai gal yra kokios nors galimybės poziciniam centrui? Pernai Saulius Štoma, buvęs Lietuvos aid'o vyriausiasis redaktorius ir krikščionių demokratų partijos narys, o dabar Lietuvos ryto bendradarbis, siūlė (*Apžvalga*, 1993 m. balandžio 23 d.), kad krikščionys demokratams pasuktų į centrą tiek iš ideologinio, tiek iš pozicinio taško. Pati Centro sąjunga dažnai atranda bendrą kalbą su kai kuriais nuosaičiais dešiniuosiais.

Praktiškai žiūrint, ir atsižvelgiant į Lietuvos balsuotojų

nusiteikimus, galime numatyti sunkią ateitį centro ideologijai, bent dabartinėmis sąlygomis. Galėtų būti mėginimas atsisukti į kairę, ieškant darbių dezeru, jei LDDP partija pradėtų skaldytis. Vienas mėginimas sudaryti kairįjį centrą – steigiant Ateities forumą – nenusisėkė. Centru galima mėginti sudaryti koaliciją su socialdemokratais ir krikščionimis demokratais. Kalbame čia apie pozicinį susigrupavimą. Ideologiškai irgi būtų daug kas bendro. Yra tačiau problemų.

Dabar vyrauja nusiteikimas, kad mano priešas bendradarbis yra mano priešas, nesvarbu, kokiuose užsimojimuose, nesvarbu, kas siūloma. Sunku bus įtikinti, kad ir nuosaičių dešinė, ypač jos pasekėjus, kad atsikabindami nuo konservatorių jie neišduoda Vytauto Landsbergio ir jo patirtinio palikimo. Dešinės žmonės toliau reikalauja, kad buvusieji komunistai, norį bendradarbiauti su dešine ar su pertvarkytu centru, kur nors, kokių nors būdu pasisakyti, kad komunistų partija padarė žiaurių klaidų.

Yra gal ir kita galimybė. Užtat kėlus centrizmą kaip alternatyvą (Nukelta į 2 psl.)

Juozas Girnius (1915-1994)

Vytauto Maželio nuotrauka

lieka visko nuprasminimu, o ateizmas savo esme apreiškia nihilizmą... Tačiau nihilizmas negalima gyventi, gyvenimui reikia rasti prasmę, ir todėl ateizmas virsta laisvinimusi iš savo nihilistinės esmės – ieškojimu vienokio ar kitokio savęs įprasminimo iš nihilizmo išsiveržti. Bet kada ieškoma prasmės, tuo pačiu faktiškai ieškoma Dievo. Ir tada, kai ieškoma prasmės be Dievo, iš tiesų kreipiamasi į Dievą. Ieškoti prasmės tai ieškoti to, kas nepažeistų su dingstančia akimirka laiko tėkmėje, bet kas savo dvasine verte peržengtų laiką. Todėl, degdami prasmės ilgesiu, iš tiesų degame nemirtingumo ilgesiu. Nemirtingumo viltyje slypi prasmės pažadas. Be nemirtingumo vilties beviltiška prasmės ieškoti. Tačiau nemirtingumo viltis savo ruožtu neįmanoma be Amžinosios Būties, kuri yra pati Amžinybė. Degdami nemirtingumo ilgesiu, tuo pačiu degame paties Dievo ilgesiu, nepaisant, ar tikime į Dievą, abejojame ar neigiam. Savuoju prasmės ieškojimu žmogus liudija Dievą, tikėdamas, abejodamas ir – neigdamas“.

Galima su šia Juozo Girniaus išvada nesutikti, bet negalima nesutikti su tuo, kad Girnius ją pasiekė plataus, autentiško, sąžiningo, į netikintįjį mintis jautriai įsiklausančio dialogo keliu. Ir savo teistiniam požiūriui paremti Girnius sutelkė tiek įtikinančios argumentacijos, jog drįsčiau teigti, kad jis gerokai sulgino tas dialektikos

svarstyklės, kurios jau nuo ano šimtmečio pabaigos buvo aiškiai pakrypusios į ateistų pusę. O tai jau nebe vietinės reikšmės filosofinis pasiekimas. Jis, manyčiau, būtų sulaukęs deramo pasaulinio atgarsio, jeigu Girniaus knyga būtų buvusi priinama ir prancūzų, vokiečių, anglų skaitytojų. Girniaus balsą tas skaitytojas būtų išgirdęs kaip stiprų kontrapunktą Heidegger'io, Sartre'o, Camus, Malraux bei kitų didžiųjų humanistinio ateizmo mąstytojų balsams. Tuo labiau neginčytina, kad šie balsai savo ruožtu per Girnį ataidėjo ir lietuvių išeivijos intelektualinėje kultūroje. Juk daugiausia per jo žodį į Vakarose atsidūrusių lietuvių pasaulį sruveno prancūzų ir vokiečių mąstytojų ryškiai artikuliuota egzistencinio rūpesčio sąmonė ir moralinė talka Lietuvai, priešintisiosios patirties patirtimi. Šios sąmonės fone išaugo gyvybingiausioji išeivijos – žeminių ir bežemių kartos – literatūra bei literatūros kritika. Mes, pokario vaikai, skaitėme Girnį – ir supratome Škėmą, Mackų, Nykų-Niliūną, Nagį, Bradną, Landsbergį, Ostrauską... ir save pačius.

Nemažiau svarbi buvo ir Girniaus visuomeninė įtaka. Čia teigiamai veikė ne tik filosofas, bet ir publicisto, redaktoriaus, ateitininko, pakantaus krikščionio Girniaus puoselėjama mintis, kad idėjų rungtyje priešai yra tik klaida ir tiesa, o ne klystantieji ir teisieji, ir kad atgamtinis

krikščioniškas žvilgsnis nėra iš principo priešingas liberalinei demokratijai, nes tai dviejų atskirų ir todėl nesikryžiuojančių plotmių dalykai. Šių idėjų įsisąmoninimas išeivijos visuomenėje iš tikro šalino dar iš devyniolikto šimtmečio paveldėtus nesupratimus ir leido dviejų tradicijų – katalikiškosios Valančiaus-Dovydaičio ir laicistinės Kudirkos-Šliūpo – įpėdinams rasti bendrą kalbą daugelyje išeivijos veiklos barų, kaip antai: kultūros vertybių kūryba, priešinantis jų banalizavimui, visuomenės telkimas visoms pasaulėžiūroms atviroje Bendruomenėje, priešinantis sektantiškam grupių interesų suboliutinimui, jaunimo tautinis ugdymas, priešinantis niveliuojančiam aplinkos spaudimui ir moralinė talka Lietuvai, priešintisiosios patirties patirtimi. Šios sąmonės fone išaugo gyvybingiausioji išeivijos – žeminių ir bežemių kartos – literatūra bei literatūros kritika. Mes, pokario vaikai, skaitėme Girnį – ir supratome Škėmą, Mackų, Nykų-Niliūną, Nagį, Bradną, Landsbergį, Ostrauską... ir save pačius.

Nemažiau svarbi buvo ir Girniaus visuomeninė įtaka. Čia teigiamai veikė ne tik filosofas, bet ir publicisto, redaktoriaus, ateitininko, pakantaus krikščionio Girniaus puoselėjama mintis, kad idėjų rungtyje priešai yra tik klaida ir tiesa, o ne klystantieji ir teisieji, ir kad atgamtinis

* Pastabos per simpoziumą „Atviras ar užduras centras Lietuvos politikoje“ Santaros-Sviesos suvažiavimo metu, 1994 m. rugsėjo 9 d. Le-mont, Illinois.

Šiame numeryje:

A. a. Juozas Girnius • Apie centro Lietuvos politikoje galimybes
• „I Laisvę“ fondo studijų dienos Mastaičiuose • Istorikai Vandai Daugirdaitei-Sruogienei 95 metai • Alfonso Tyrulio eilėraščiai

Partizanų vizija ir tikrovė

Į Laisvę fondo studijų dienos Mastaičiuose

JUOZAS BAUŽYS

Į Laisvę fondas lietuviškai kultūrai ugdyti Lietuvoje liepos 20-24 dienomis surengė savo trečiąją studijų savaitę. Pirmoji įvyko 1992 metais Vilniuje ir Nidoje, antroji — pernai Birštone, o šiemet ji buvo Mastaičiuose, netoli Kauno ir Garliavos. Mastaičių Aukštesniosios žemės ūkio mokyklos patalpose vyko savaitės programa, dalyviai gyveno jaučiuose bendrabučio kambariuose. Už penkių kilometrų yra Pažerų kaimo pamiškė, kur išduotas žuvo Juozas Lukša-Daumantas, o už poros kilometrų — Garliavoje — dabar jo vardu pavadinta gimnazija. Tad tokioje dalyviams reikšmingoje aplinkoje vyko paskaitos, pranešimai, apvalaus stalo diskusijos. Dalyvių iš Lietuvos, JAV, Vokietijos ir Švedijos buvo netoli šimto, kiti suvažiuodavo iš apylinkių. Pagrindinė studijų tema buvo Lietuvos politinė kultūra, pastarųjų laikų labai populiarų įvairių organizacijų susibūrimuose. Buvo atvirai žvelgiama į Lietuvos politinio gyvenimo, ekonomikos ir kitų sričių sunkumus, moralinių nuostatų stoka, opozicinių grupių vienybės problemą ir visuomenės apatiją. Viena diena buvo skirta lietuvių tautos rezistencijos prieš komunistus ir prieš nacius klausimams. Savaimė aišku, kad dalyvių dauguma buvo dešiniojo sparno žmonės, tačiau reikia pažymėti, kad visa studijų nuotaika buvo labai išbalansuota. Visi kalbėtojai — tiek prelegentai, tiek ir diskusijų dalyviai bandė realiai ir objektyviai žvelgti į keliamus klausimus, nebūdavo iškelti ir opozicijos ar apskritai savųjų daromas klaidas.

Studijinė programą pradėjo Į Laisvę fondo Lietuvos filialo tarybos pirmininkas **Jonas Kairevičius**, savo įžanginiame žodyje akcentuodamas krikščioniškų vertybių, moralės ir demokratinių idėjų svarbą Lietuvos valstybės gyvenime. Pirmajame studijų savaitės pranešime dr. **Vytautas Bieliauskas** klausytojus supažindino su užsienio lietuvių politinės kultūros nuostatomis ir polinkiais, kuriems didelės reikšmės turi ir pačios Lietuvos neretai atstumiami laikysena užsienio lietuvių atžvilgiu.

Vienerių metų (nuo praėjusios vasaros) Lietuvos politinio gyvenimo spektą apžvelgė prof. **Bronius Kuzmickas**. Prelegentas Rusijos kariuomenės įvedimą iš Lietuvos laikė, be abejo, pačiu reikšmingiausiu nepriklausomybės įtvirtinančiu įvykiu, tačiau dar tinkamai neišsprendus Rusijos karinio tranzito klausimas sudaro didžiulį pavojų Lietuvai pasidaryti Rusijos satelitinė valstybė. Ekonominio stabilumo lygis ir investicijų saugumas per metus taip pat nepagerėjo. Vidaus politikoje valdančioji partija tvirtai laikėsi jau įprasto politinio elgesio stiliaus ir gerokai pasistūmėjo vienvaldystės link. Todėl ir desovietizacijos procesas vis sunkėja. Žvelgdamas į ateitį, prelegentas abejojo dėl galimybių greitai pakeisti vyriausybę, tačiau pažymėjo, kad opozicija stiprėja, o visuomenė vis labiau darosi nepatenkinta esama padėtimi.

Itin intriguojančiai įdomi ir skirtinga buvo dr. **Kęstučio Girniaus** paskaita, liečianti principus, jų išsižadėjimą bei pakeitimą, idealizmą ir oportunizmą, gyvai pailiustruotą konkrečiais gyvenimo pavyzdžiais. Pavyzdžiui prezidentas Brazauskas, dar prieš septynerius metus išdidžiai kalbėjęs LKP CK sekretoriaus vardu, šiandien bando įsijungti į chorą kritikų, smerkiančių Lietuvos kovų ir kančių istoriją pirmąjį tomą, nes jis esą perdėm rožinėm spalvomis vaizduoja masinius trėmimus.

Prie kryžiaus, pastatyto Juozo Lukšos-Daumanto žuvimo vietoje: dr. Kazys Ambrozaitis, Nijolė Bražėnaitė-Lukšienė, poetas Kazys Bradūnas.

Opozicijos jėgų, o taip pat ir bėdų, klausimams gvildinti buvo pakviesti du jauni ir nauji veidai, Krikščionių demokratų partijos veikėjai — dr. **Virgis Valentiniavičius** ir dr. **Egidijus Vareikis**, savo įžvalgomis į esamą padėtį ir tam tikromis prognozėmis pasirodę labai konstruktyvūs. Virgis Valentiniavičius, kalbėdamas apie lietuviškąją opoziciją, davė konkrečius Lietuvos partijų charakteristikos bruožus, apibūdinamas partijas ir jų „partėjimą“. (Šis terminas, nukaltas Algirdo Saudargo, rodo partijų brendimo ir organizuotumo vystymąsi.) Didžiausia opozicijos partija — Tėvynės sąjunga (Lietuvos konservatoriai) remiasi savo vadu, Vytauto Landsbergio ir Gedimino Vagnoriaus asmenybėmis, tačiau populiarumo tautoje atžvilgiu pirmąją vietą užleidžia Krikščionims demokratams. Konservatorių veikla, anot prelegento, panaši į bravūriškas kavaleriškas atakas, kuriomis galima kartais daug laimėti, bet daug ir pralaimėti.

Dr. Egidijus Vareikis skaito paskaitą studijų dienos liepos 22 dieną. Kazio Ambrozaičio nuotrauka

mėti. Tuo tarpu populiariausia opozicinė partija — Krikščionys demokratai — partėja lėtai, bet atkakliai kariaudami pozicinių apkasų karu. Gerai susiorganizuoti, bet negausi yra LSDP, galinti vėliau turėti įtakos darbininkų judėjimui. Centro partija taip pat paremta tik savo dviem vadais — Romualdu Ozolu ir Egidijum Bičkausku. Kitos partijos tuo tarpu didesnės reikšmės neturi. Apskritai, opozicinių partijų bendradarbiavimas nėra geras, trūksta profesionalumo ir savikritikos, neateina naujų žmonių su naujomis idėjomis.

Egidijus Vareikis į Lietuvos valdžios ir opozicinių grupių santykius pažūrėjo labiau iš teoretinės pusės ir palygino su kitų kraštų pavyzdžiais. Vakaruose ši kova reiškiasi politinės konkurencijos principu, Lietuvoje vyksta politinė kova, pasireiškianti ne programų skirtumais, bet charizmatinių vadovų kova. Jis rekomendavo pozicijai ir opozicijai rasti kelių į partnerystę ir taip įgyvendinti Vakarų tipo demokratiją. Tik tam reikės laiko ir gal net naujos politikų kartos.

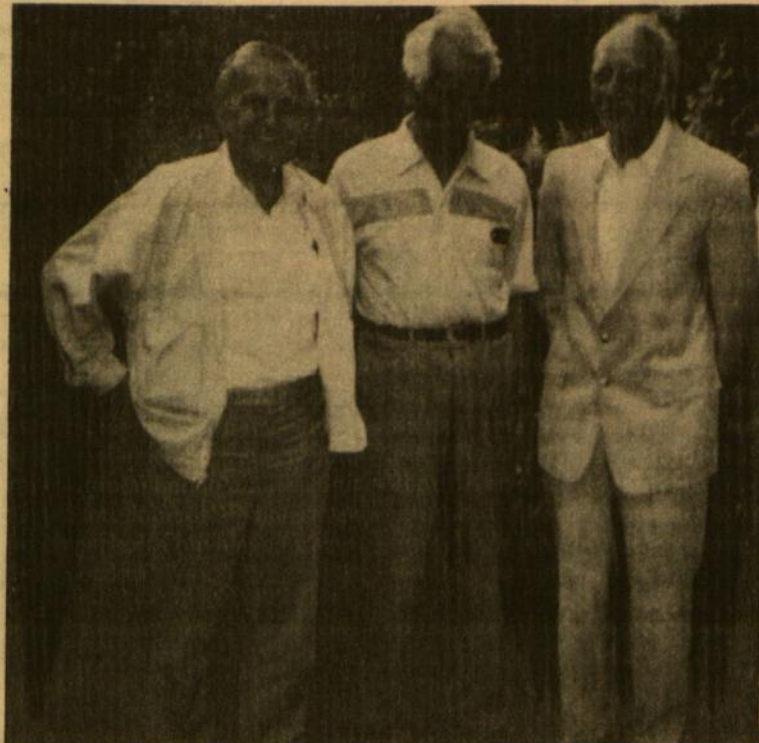
Visos šios paskaitos padėjo pagrindus per du vakarus vykusioms apvalaus stalo diskusijoms. Pirmąjį vakarą, vadovaujant **Vilijai Aleknaitei** ir dr. **Feliksui Palubinskui**, buvo kalbama tema „50 metų nuo išsiskyrimo — žvilgsnis į Lietuvos ir išvijos santykius“. Tas žvilgsnis pokalbiuose kažkaip atsiliepė nusivylimu ir konstatavimu, kad atgimusi Lietuva nėra tokia, kokios užsienio lietuviai laukė ir apie ją svajojo. Štai kelios mintys. Palubinskas: Mes tenorime tik būti priimti kaip lietuviai, o ne atmesiti. Kuzmickas: Tauta dar sovietizuota, juokiasi iš patriotizmo, bijo konkurencijos. Raškinis: Lietuva — tai ne vien tik jos vyriausybė, kurioje auginama cinizmo kultūra. Ją turėtų atsverti čia Į Laisvę fondo propaguojama krikščioniškoji kultūra. L. Jonušys: Kultūrinėje srityje bendradarbiavimas tarp Lietuvos ir užsienio lietuvių jau vyksta. Juozas Tumelis: Ar tikrai išieiviai turi jaustis kalti, kad išbėgo? — Jokių būdu, ne! Vilija Aleknaite: Juk ir Kovo 11 buvo reikšminga tuo, kad buvo žmonių, kurie mirė už krikščioniškąją kultūrą Lietuvoje.

Antrą vakarą buvo kalbama apie politinių partijų bendradarbiavimą ir svarstoma, koks bus būsimas Lietuvos Seimas. Pokalbiams vadovavo **Juozas Tumelis** ir **Juozas Baužys**. Kalbėjusių taisyklomis buvo daug, tad daug ir prifilosofuota, nors prie konkrečių ėjimų, kaip opoziciniams grupėms susitarti ir tuo laimėti rinkimus, nebuvo prieita. Gal pats įdomiausias pareiškimas buvo tame pokalbyje dalyvavusio opozicijos vadovo profesoriaus Vytauto Landsbergio. Jis pasisakė, kad, jeigu matysias, jog asmeniškai jo vadovavimas opozicijai yra tam tikra kliūtis laimėti, — tokiu atveju jis sutiktų savo vadovaujančio vaidmens atsisakyti.

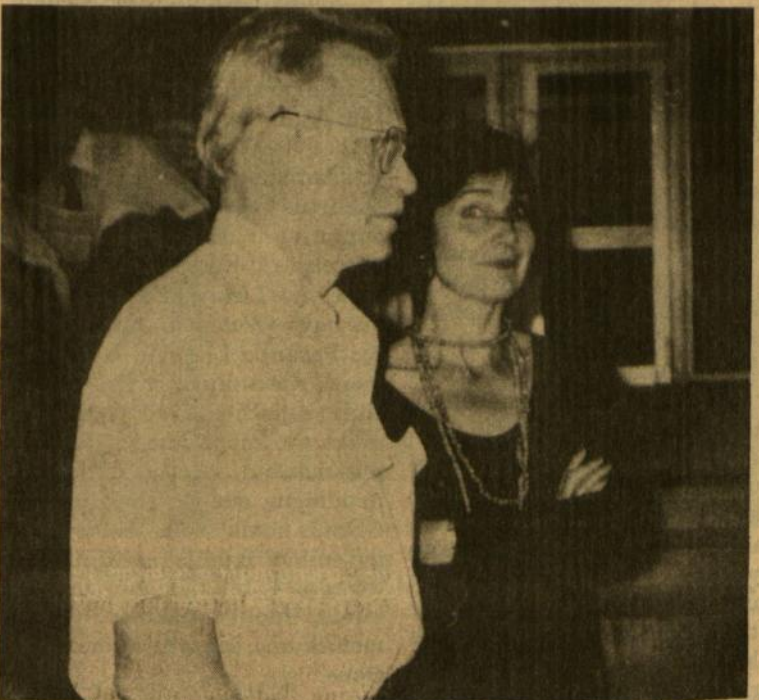
Popietę prieš šio antrojo vakaro diskusijas buvo skirta ekskursijai į Pažerų kaimo pamiškę, kur buvo aplankyta Juozo Lukšos-Daumanto žuvimo vieta. Ten dabar pastatytas baltas kryžius, prie kurio susibūrus buvo išklausytas ano įvykio liudininko, vos per plauką išlikusio gyvo, Povilo Pečiulaičio pasakojimas, poeto Kazio Bradūno poezijos posmai, sudainuotos partizanų dainos. Išvykoje dalyvavo ir Nijolė Bražėnaitė-Lukšienė. Buvo dar aplankytos ir kitų partizanų kapinės, nuvažiuota į Garliavą, kurioje vos prieš keletą savaičių nauji ir puikūs gimnazijos rūmai buvo pavadinti Juozo Lukšos vardu, o aikštėje prie rūmų pašventintas įspūdingas paminklas. Tai gimnazijos direktoriaus Vidmanto Vitkausko nuopelnas. Bet kiek nelauktų ir grubių užsipuolimų bei triukšmo jis susilaukė iš buvusių striub ir jų draugų dėl gimnazijos dedikavimo „banditų vadui“! Šioje gimnazijoje įrengtas ir nedidelis, gražiai tvarkomas partizanų muziejus, o gimnazijos bibliotekai direktorius Vitkauskas prašo paramos iš viso pasaulio lietuvių knygomis ir leidiniais.

Kitą dieną politinės kultūros temas pakeitė antisovietinės ir antinacinės rezistencijos ir jos istorijos klausimai. Buvo kartus paminėta ir 50 metų sukaktis nuo pagrindinio žurnalo *Į laisvę* pasirodymo. Dr. **Kazys Ambrozaitis**, pasidžiaugęs, kad vakaryktė išvyka į Daumanto žuvimo vietą gražiai derinasi su šiandien prisimenama lietuviškosios rezistencijos pradžia, ypačiai išskėlė *Į laisvę* žurnalo reikšmingą sukaktį. Jo pakviestas, savo atsiminimus apie pagrindinės *Į laisvę* leidimą pasakojo **Vladislavas Telksnys**, vienas iš ano laiko pagrindinio darbuotojų. Jis buvo nacių išvežtas į Stutthofą, vėliau, antrojo sovietmečio laikais, pakeitęs pavardę, turėjo visą laiką slapstytis. Taip pat buvo perskaitytas ir kito pagrindinio darbuotojo Juozo Gražio laiškas. Juozas Gražys buvo tos spaustuvės vadovas, kurioje buvo spausdinami pagrindinio leidiniai, tarp jų ir *Į laisvę*. Apie šį žurnalą, tebeleidžiamą dar iki šiol Amerikoje, kalbėjo redaktorius Juozas Baužys.

Pernai rudenį netikėtai miręs

Kulautuvoje liepos 20 dieną susitiko 1941 metų sukilimo Kaune štabo nariai: (iš kairės) Kazys Ambrozaitis, Vytautas Stonis, Juozas Prapuolenis.

Profesorius Bronius Kuzmickas ir žmona studijų dienos Mastaičiuose. Kazio Ambrozaičio nuotrauka

dr. Vytautas Vardys, buvęs Į Laisvę fondo tarybos pirmininkas ir anksčiau *Į laisvę* žurnalo redaktorius, buvo prisimintas gražia ir išsamia dr. **Sauliaus Girniaus** paskaita. Jis apie vėlonį kalbėjo kaip apie žmogų, istoriką ir politiką.

„Nepriklausoma Lietuva: partizanų vizija ir tikrovė“, — buvo tema paskaitos, kurią skaitė **Nijolė Gaškaitė**, dirbusi Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos komisijoje KGB veiklai tirti ir Lietuvos spaudoje paskelbusi daugybę faktų ir medžiagos rezistencijos ir tautos genocido klausimais. Nijolė Gaškaitė prisiminė tas viltis, kurias pokario partizanai savo pasipriešinimu okupantams ir net savo mirtimi dėjo į būsimos laisvos Lietuvos viziją. Deja, ilgi okupacijos metai nuolat augino naujas kartas prisitaikėlių — žmonių su kaukėmis, tapusių ideologijos tarnais. Jie ir dabar „nebemoka gyventi be kaukių ir skubiai bando užsidėti naujas patriotų kaukes“. Nijolės Gaškaitės paskaita buvo nepaprastai šiltai sutikta.

Čia reikia paminėti faktą, kad Į Laisvę fondo vadovybių JAV ir Lietuvoje nutarimu šiemet buvo įsteigta metinė premija už lietuviškosios rezistencijos istorijos tyrimus ir paskelbtus darbus. Pirmoji tokia premija šiemet kaip tik ir buvo paskirta Nijolei Gaškaitė. Tą patį vakarą jai buvo įteikta pinigine 4,000 litų premija, kurios mecenatas šiemet yra dr. Albinas Šmulskytis.

Studijų dienų pabaigai didžiulėje rūmų salėje, kur tiek daug buvo kalbėta apie politinės kultūros realybes, paskutinį vakarą vyravo dainos ir poezijos kultūra. Solistė **Nijolė Ambrazaitytė**, poetai **Kazys Bradūnas** ir **Bernardas Brazdžionis** bei jauna deklamatorė **Mėta Valiusaitytė** atliko nuostabią vakaro programą, kuriai vadovavo dr. **Vytautas Majauskas**. Už visą puikų šių studijų dienų pasisekimą tenka padėkoti Į Laisvę fondo Lietuvos filialo tarybos pirmininkui Jonui Kairevičiui, valdybos pirmininkui Juozui Tumeliui, išdėkoti Ignui Misiūnui ir visiems ten dalyvavusiems.

Lietuviškas centras

(Atkelta iš 1 psl.)

vą, plėsti dešinę į centrą. Tai jau senokai siūloma, bet dėl įvairių ekstremistų ir asmeninių ambicijų arba savotiško dogmatizmo, tai nesisekė padaryti. Ideologiškai ekonomijos atžvilgiu dešinėje lieka tik: Liberalų sąjunga, gal kai kurie neoliberališkai galvojantys centristai, šiek tiek tautininkų, verslininkų remiami klasiški kapitalistai („libertarians“) ir nežinia kiek konservatorių, kurie pasirinko neokapitalizmo vėliavą, bet daugiausia galvoja kaip kolektyvistai. Ir tai tik ekonominis žvilgsnis, nes vietoje krašto gyvenimo atžvilgiu Lietuvoje didelės daugumos nusiėtikimas yra už daugiaau reguliuotą visuomenę. Tai lygiai matyti tiek kairėje, tiek dešinėje. Poziciniu pobūdžiu žiūrint, yra galimybė centristams patraukti prie savęs dalį dešinės ir iš to padaryti nuosaikią dešinę, nors tai įvykdyti būtų nelengva. Krikščionys demokratai pastaruoju laiku daugiausia yra atsiriboję nuo demagogų, taip kad bendravimas su jais ir kelias į platesnę, nuosaikią dešinę galbūt galimas. Kai kurie konservatoriai, pastebėję savo ideologinius trūkumus ir pasibodėję kai kurių savo kolegų kraštutinumais, gal pasistūmė centro link — į nuosaikią dešinę. Nemažam skaičiui dešiniųjų sudaro didelę problemą patys centristai, į kuriuos žiūrima kaip į nepatikimus partnerius vien dėl to, kad šimtu procentų nesutinka su visomis dešiniųjų pozicijomis, arba dar blogiau — pritaria kai kada darbiečiams.

Pavyzdžiui, ir krikščionims demokratams kai kur priekaištaujama, kad jie eina prieš Landsbergį vien todėl, kad jie nori balsuoti už savo žmones ir turėti savąją programą. Reiškia, kad dabartinių dešiniųjų partijų bendravimas su nuosaikiaisiais ar neutraliais centristais yra interpretuojamas kaip visos dešinės išdavimas. Dešinės, kuriai, sako, teisė atstovauti turi tik Landsbergio konservatoriai. Dešinės, po konservatorių vėliava (Sąjūdžio palykuonių), drausmės ardymas, ieškant daugiau ir kitokių partnerių, taip pat traktuojamas kaip visos pozicinės dešinės išdavimas. Daug dešiniųjų kol kas nėra pasirodę tai daryti.

Jeigu nusistatoma už centro, kaip pozicinės grupuotės, stiprinimą, tai išieivai galėtų tokiems uždaviniais pasitarnauti. Tas pats galioja ir dėl galimo dešinės praplėtimo į centrą. Ne vienam iš išieivų nuosaikesnė politika Lietuvoje ir tuo pačiu vakarietiškai stipresnė visuomeniška ar ekonomiška pasauližiūra būtų prie širdies, nesvarbu, kokios jos ideologijos bebūtų, ar socialdemokratas, Fronto bičiulis, santarietis, krikščionis demokratas ar tautininkas. Problema užjūriečiams yra keleriopa. Pavyzdžiui, nei santaričiai, nei Lietuvių fronto bičiuliai individualiai nėra vienodai apsisprendę ką palaikyti, nepaisant kai kurių viešų sambūrių apraiškų. Kitaip yra su krikščionimis demokratais ir socialdemokratais, kurie turi aiškius ideologinius pagrindus, ir jais tų partijų nariai bazuojasi. Poziciškai susidaro irgi problema.

Pavyzdžiui, **Akiračių** nusiėtikimo santaričiai kurį laiką pasitarnavo išieiviams pristatydami skirtingą nuomonę apie valdančią dešinę, kuri buvo nekritiškai traktuojama daugumos užjūriečių. Jie tačiau buvo ir pasiliko atsivertusių komunistų — darbiečių užtarėjai arba tų, pavadinkime, nepalietusių, kuriuos dažnai ir kartais perdėta puola dešinieji. **Akiračių** pozicija vokiečių ir sovietų okupacijų laikotarpiu su pratime, atrodo, determinuoja,

(Nukelta į 4 psl.)

„Į Laisvę“ fondo studijų dienos diskusijoms vadovauja Vilija Aleknaite-Abramkienė ir dr. Feliksas Palubinskas. Kazio Ambrozaičio nuotrauka

Lietuvoje švęsta istorikės Vandos Daugirdaitės-Sruogienės 95 metų sukaktis

Kauno Žaliakalnyje, Balio Sruogos gatvėje (buv. Ramiojoje) stovi nedidelis medinis namas, kuriame įkurtas rašytojo Balio Sruogos memorialinis muziejus. Šį namą, pagal architekto V. Zubovo planą, Sruogai pasistatydino 1938 metais iš Žemaitijos rąstų, atvežtų iš Vandos Sruogienės tėvo Kazimiero Daugirdo miško Bugiuose, netoli Viekšnių. Neilgai Sruogai jame gyveno, nes Lietuvai atgavus Vilniaus kraštą abu išvyko dirbti į Vilnių.

Muziejaus direktorė Angelė Galnaitytė jau seniai atstatė, kiek įmanoma, namuko interjerą, atsodino išnykusį sodą ir papuošė sklypą gėlėmis, tokiomis pat, kokias prieš 56 metų sodino naujakuriai...

Kasmet Balio Sruogos gimimo ir mirties metinių dienomis Angelė ruošia rašytojo prisiminimą, kuriame dalyvauja rašytojai, teatralai, draugai, pažįstami ir Sruogos gerbėjai. O 1994 m. rugpjūčio 16 d. į muziejų sukvietė gausią visuomenę pagerbti profesorę dr. Vandą Daugirdaitę-Sruogienę jos 95 metų amžiaus jubiliejaus proga. Susirinko daugiau kaip šimtas žmonių, kurie netilpo kambariuose, verandoje ir prieangyje. Daugeliui teko klausytis įdomių ir jautrių prisiminimų, skaitovės Dainos Kazlauskienės deklamacijų, stoviniuojant kieme.

Angelė su savo bendradarbe Rita Mačiulyte paruošė Vandos Sruogienės gyvenimo ir kūrybos parodą, išstatydamos jos raštus, knygas, daugybę jos ir šeimos nuotraukų. Daugirdų genealoginį medį, kurio pradžia siekia 1385 metus. Visus sudomino Vandos Sruogienės proanūkės Alinos (dešimties metų amžiaus) atsiųstas pokalbis su promočiute. Ten buvusios močiutės baisiai susirūpino, kad jos savo anūkams nieko apie savo giminę ir senus laikus nepasakoją...

Plati Lietuvos spauda, net Akmenės rajono laikraštis *Vienybė* šiltai ir pagarbiai skyrė jubilieatę išimtinai daug skilčių. Taip pat Lietuvos radijo bangomis nebuvo pagailėta nuosirdžių žodžių.

Vandos Daugirdaitės-Sruogienės biografija yra itin įdomi ir spalvinga. Gimė ji Kaukaze, Piattigorske, 1899 m. rugpjūčio 16 d. (senuoju stiliumi rugpjūčio 4 d.),

Vanda Daugirdaitė-Sruogienė

bajorų inteligentų Kazimiero Daugirdo ir Jadvygos Paulavičiūtės šeimoje. Jos tėvas buvo caro valdžios pašalintas iš Šiaulių gimnazijos už *Aušros* skaitymą be teisės grįžti į Lietuvą, tad Vandos nerūpestinga jaunystė prabėgo Ukrainoje (Podolės srityje, prie Balino miestelio), kur Kazimieras Daugirdas gavo darbą kaip valstybinio žirgyno veterinaras.

Apie savo vaikystę Vanda Daugirdaitė-Sruogienė pasakoja: „Buvau vienturtė duklė, rūpestingai auklėjama, nors nei kiek nelepinama. 9 metų amžiaus gavau boną prancūzė, išmokau laisvai kalbėti prancūziškai. Nuo mažens mokėjau rusiškai, žaisdama su kaimo vaikais įpratau vartoti ukrainiečių kalbą, o namie kalbėta lenkiškai, nors tėvai niekad lenkais nesivadino, tik žemaičiais...“

Tėvas jai buvo atvežęs auklę žemaitę, kad pramokytų žemaitiškai, o motina jai dainavusi seno-

viškas lietuviškas daineles. Tačiau tikrą lietuvišką aplinką galėjo pajusti tik per atostogas tėvo dvarelyje Bugiuose (jos motina Jadvyga taip pat buvo kilusi iš netolimo Pavirvytės dvaro).

Tėvų namuose buvusi demokratiška nuotaika. Mergaitė buvo skatinama draugauti su darbininkų, kumečių, kaimynų ūkininkų vaikais. Viekšniuose bendravo su Biržiškų ir vaistininko Aleksandravičiaus vaikais, susipažino ir susidraugavo su jauniausia M. K. Čiurlionio seserimi Jadvyga, kuri jai pasakojo apie Čiurlionį ir atskleidė visai naują pasaulį.

Gyvendama toli nuo Lietuvos Vanda Daugirdaitė visą laiką jautė tėvynės ilgesį ir anksti pradėjo domėtis istorija. Beje, daug vėliau ji sužinojo, kad Baline, kur vaikystėje gyveno, jos tėvų namas stovėjęs Vytauto Didžiojo statydintos pilies vietoje, piliakalnio papėdėje, ir kad gal vietovės vardas buvęs lietuvių atneštas į Ukrainą. Taip pat Kamenece, kur jubilieatė ėjo pradžios mokslo, komendantu Vytauto laikais buvęs Daugirdas.

Gimnaziją baigusi Rostove, 1916 metais pradėjo studijas Maskvoje. Ten susibūrė karo audros nublokšti lietuviai studentai, jų tarpe Kazimiero Daugirdo pusbrolis Tadas Petkevičius (vėliau Lietuvos diplomatas). Tado paskatinta, pradėjo mokytis lietuviškai ir įsijungė į lietuvių studentų būrį. Maskvoje vėl susitiko su Jadvyga Čiurlionyte ir susipažino su jos seserimi Vale, tada draugavusia su Balio Sruoga, kuris iš karto ją labai sudomino. Užėjus revoliucijai ir badui, grįžo pas tėvą į Ukrainą. Ten, tarp kovų, bombardavimų bei įvairių frontų, kas rytą keldavosi 4-5 val. ir „kaldavo“ Kriausaičio gramatiką, o skaitymui teturėjusi tik Krėvės „Šarūną“ ir vieną *Santaros* numerį, kur buvo išspausdintas Sruogos eilėraštis. „Nė pusės žodžių nesuprasdama mokiaus atmintinai ir žavėjau žodžių melodija: ...Taip tykiai kūrenas kudmentas rūščioj gūdybėj...“ – prisimena Daugirdaitė-Sruogienė.

Taip žemaitiškai užsispyrus jaunuolė išmoko lietuviškai ir 1918 metais sužinojus, kad Lietuva tapo nepriklausoma, su

pirmaisiais karių ir pabėgėlių ešelonais grįžo į Lietuvą ir įsitraukė į kultūrinį darbą (tėvui pasisekė grįžti tik 1920 metais, motina mirė, kai Vandai buvo 12 metų). Tuoj pat pradėjo dirbti Šiaulių gimnazijoje, kur dėstė (daugeliui už ją vyresnių mokinių) prancūzų kalbą ir istoriją.

1919 metų vasarą pradėjo dirbti Kaune „Spaudos biure“ ir kartu su Balio Sruoga *Lietuvos* redakcijoje. 1921-23 metais studijavo istoriją Berlyne. O 1924 metais susituokė su rašytoju Balio Sruoga, grįžusiu iš Muenchen'o universiteto su filosofijos daktaro laipsniu. Kaune Vanda Sruogienė tęsė studijas Lietuvos universitete, klausydama mūsų žymiųjų profesorių I. Jonyno, Vaclovo Biržiškos, A. Janulaičio ir kt. paskaitų. 1927 metais parašiusi diplominį darbą „Žemaitių bajorų ūkis XIX šimtmečio pirmoje pusėje“ gavo aukštojo mokslo baigimo diplomą.

Nuo 1928 iki 1939 metų buvo Kauno III gimnazijos istorijos mokytoja, o nuo 1935 metų paskirta tos gimnazijos inspektore. Persikėlus Sruogams į Vilnių, vėl dėstė Lietuvos istoriją, būdama IV ir Kunigaikštienės Birutės gimnazijų direktorė (1939-1944).

Šalia atsakingų pareigų gimnazijose, Vanda Sruogienė plačiai reikėsi po Pirmojo pasaulinio karo atsistatancios Lietuvos kultūrinėje veikloje. Nuo 1929 metų pradėto leisti mėnesinio žurnalo *Motina ir vaikas*, skirto priešmokyklinio amžiaus vaikų sveikatai ir auklėjimui, buvo viena iš redaktorių kartu su Vincenta Matulaityte-Lozoraitiene, Marija Nemeikšaitė ir dr. Aldona Birutienė. Pirmojo žurnalo numerio viršelyje puošė Stasio Lozoraituko (!) nuotrauka. Ištraukusi į visuomeninį gyvenimą, dalyvavo daugelio draugijų veikloje, rašė straipsnius įvairiose spaudoje. 1935 metais išleido Lietuvos istorijos vadovėlį, skirtą mokykloms. Lietuvos vyriausybė už jos pedagoginę ir kultūrinę veiklą ją apdovanojo Lietuvos D. K. Gedimino ordinu. 1939 metais buvo dar spėta išleisti jos parašyta pirmoji Lietuvos istorijos skaitinių knyga – chrestomatija „Lietuvos istorijos vaizdai ir raštai“.

Gyvenimas Kaune Vandai Sruogienei, atrodo, buvo pats laimingiausias. Tuomet inteligentai lietuviai, atsisakę savo asmeniškų gerovės, idealistiškai dirbo jaunutės Lietuvos labui. Sruogų namuose nuolat burdavosi rašytojai, teatralai, profesoriai, mokytojai, jaunimas. Vykdamo gyvos kalbos, diskusijos, politikavimai. Vandos Sruogienės kambario rinkdavo skautės įvairiems jai dominantiems pokalbiams.

Balys Sruoga, nors ir buvo užimtas dėstymu universitete ir kūryba, domėjosi žmonos darbais, o jos aistra Lietuvos istorijai nukreipė ir jį į istorinių dramų rašymą. Vanda Sruogienė buvo ir vaikų laikraščio *Vyturys* redakcijos narė. Kartą tam laikraščiui parašė trumpą apysakaitę. Balį Sruogą patraukė jos turinys ir jis

ją išplėtė į apysaką jaunimui „Kas bus, kas nebus, bet žemaitis nepražus“, pasirašęs abiejų autorių vardų-pavardžių išradingu slapyvardžiu Valys Dauga (1937).

1919 metais Vanda Daugirdaitė – Šiaulių gimnazijos mokytoja (sėdi viduryje ketvirta iš kairės) savo mokinių tarpe.

Alfonsas Tyruolis

PO VASAROS DANGUM

DAINŲ ŠVENTĖ

*Po penkdešimtmečio galingai,
Darniai suskambo vėl daina
Iš tūkstančių mūsų dainininkų
Su saulėj virpančia diena.*

*Ji iš Maironio ir Brazdžionio
Ir liaudies žodžių sukurtų
Žaviam Dainų ir Vingio klono
Aidėjo skambančiu skliautu.*

*Aidėjo ji dienas sunkiasias
Tartum užkasus kapuose,
Kai kūrės aukuras užgesęs
Ir kelės prislėgta dvasia;*

*Kada nuo Talino lig Vilniaus,
Padavus ranką viens kitam,
Bangavo tartum jūros vilnys
Išlaisvint užgriautiem krantam.*

*Žaviai, didingai nuaidėjus,
O Daina, jungei brolius mūsų
Vienybėn ardančiuosį ją vėjus,
Į laisvės grįžus vėl namus.*

*Lai tavo aidas pasilieka
Iš jų kiekvieno širdyje,
Kad keltų meilę, ryžtą, jėgą
Jiems likt Tėvynėj laisvoje.*

„ATEITI REGIM TĖVYNĖS LAIMINGA“

*„Ateitį regim tėvynės laimingą“ –
Skamba tie žodžiai lyg meilės žavai,
Po penkdešimtmečio audrų nedinge,
Aulėj svetingoj prabilę gyvai.*

*Sminga tie žodžiai į širdis jaunimo,
Subėgusio čia iš pasaulio plataus.
Į ateitį naują žengti jis ima,
Žengt po košmaro siaubingo, skaudaus.*

*Paguodai ne vieno jis svarų žodį
Čia girdi, priminus pirmuosius vadus,
Kurie ir tremty jau besilpstančius guodė,
Nors bandė pačius juos likimas skaudus.*

*O „Visa atnaujinti Kristuje“ aidai
Jaunimo širdy ir be parašų:
Iš Rūpintojėlio išskaito jis veido,
Kaip kelias Tėvynė, kaip pamažu...*

*Palaimos jis laukia brangiai Tėvynei
Iš dieviškų rankų, iš malonū,
Ir regi jos ateitį šviesią, auksinę
Tikėjimo nušviestu savo žvilgsniu.*

ŽINGSNIAI AMŽINYBĖN

In memoriam
Česlovui Grincevičiui

*Mes spėjom: gal tai bus naktis,
Gal vakaras, šviesus gal rytas,
Kai reiks išeiti į sritis
Dar niekad, niekad nelankytas.*

*Kai jau nukris kančios našta
Ir vienut vienas iškeliausi,
Išeidamas pro angą tą,
Kuri yra visų siauriausia.*

*Išeina taip hiti kasdieną,
O šiandie išėjai ir Tu,
Kaip į auksinę mėnesieną
Iš saulėj atskleistų vaizdų.*

*Nedingsta žingsniai nueitiejai,
Ir kaip Čiurlionio vaizduose
Į amžių taką įsilieja
Jie atmintim tokia šviesia.*

GENIJŲ KAPUS APLANKIUS

*Būga, Čiurlionis – mūsų tautos
Didieji vyrai – genijai,
Kalbos ir meno sukurtuos
Darbuos išlikdami gajai.*

*Kas leidos į kalbos gelmes,
Kaip Kalbininkas uolusai,
Lyg brangų perlą išsemais
Iš liūno, ankančio visai?*

*Kas kūrė simboliais vaizdus
Praamžių žvakės šviesoje,
Kaip Menininkas nuostabus,
Kad neužgestų amžiam jie?*

*Seniai pasaulį stebina
Šių didvyrių gajį dvasia –
Jų atneštoji dovana
Tartum karalių rankose.*

*Su jais išliksi, Lietuva,
Tėvyne mūsų mylima,
Ir kūrybinga, ir gyva,
Ir sukalbiais neardoma!*

Vilnius-Kaunas
1994 m. liepa

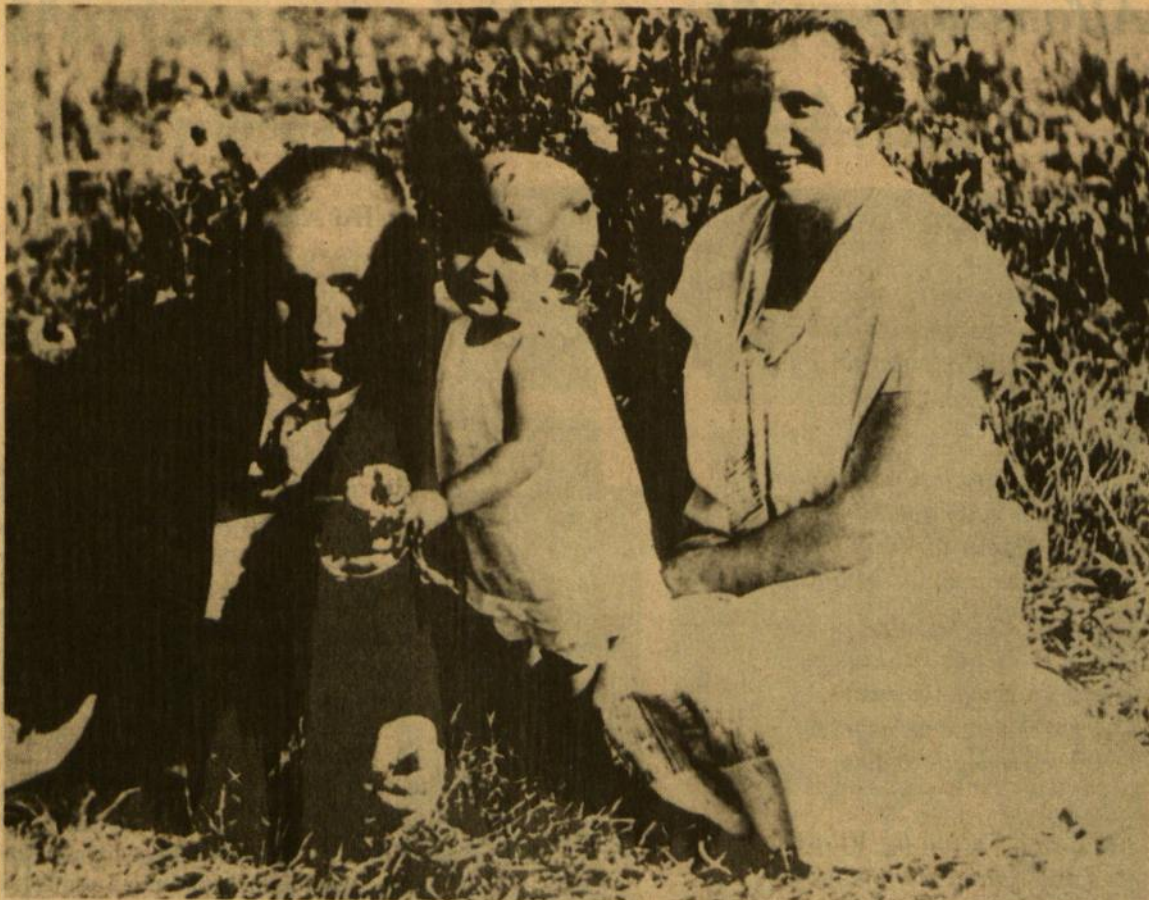
Kazimieras Daugirdas su žmona Jadvyga ir dukra Vanda 1907 metais Podolės Kamenece.

okupacijos, žiauriai sunaikino visas ateities viltis. Atsisakius Lietuvos jaunimui stoti į vokiškąsias SS eiles, 1943 m. kovo 16 d. profesorius Balys Sruoga, drauge su kitais žymiais lietuviais nacių suimamas ir išvežamas kaip Lietuvos įkaitas į Stutthof'o koncentracijos lagerį. Nuo tos dienos prasidėjo Vandos Sruogienės kryžiaus kelias, stengiantis gelbėti rašytoją. Deja, visos durys į vokiškąsias įstaigas jai buvo uždarytos.

1944 m. spalio 9 d. užėjus frontui pačiuose Bugiuose, kur Vanda Sruogienė su dukra laukė karo pabaigos, teko vokiečių karo vadų įsakymu iš ten pasitraukti. Prasidėjo ilga, iki šiai dienai užtrukusi išeiviška dalia. Iš pradžių Vokietijos DP stovyklose, o nuo 1949 metų Čikagoje.

Pareigos ir meilės Lietuvai šaukiama Vanda Sruogienė, nors ir giliai suskaukusia širdimi dėl vyro likimo, pačiomis pirmomis Vokietijoje dienomis vėl dirba visuomeninį darbą. Greifswald'e

(Nukelta į 4 psl.)

Balys, dukrelė Dalia ir Vanda Sruogai 1926 metais.

Vandos Daugirdaitės-Sruogienės 95 metų sukaktis

(Atkelta iš 3 psl.)

— lietuvių globos igaliotinė, Lueneburg'e — Lietuvių komiteto narė, Detmold'io lietuvių gimnazijos mokytoja, vaikų darželių auklėtojų kursų organizatorė ir vedėja, Raudonojo kryžiaus darbuotoja. Truputį vėliau įstoja į Bonn'os universitetą, kur jau studijavo duklė Dalia, ir 1948 metais gavo filosofijos daktarės laipsnį.

Šis laikotarpis joms abiems buvo skaudžiai sunkus, nes visiškai nutrūko ryšiai su vyru ir tėvu Balio Sruoga. Aplinkiniai keliais tik sužinojo, jog palaužta sveikata buvo grąžintas į Lietuvą, tačiau gana greitai atėjo liūdniausia žinia: Balys Sruoga mirė... (1947).

1949 metais Vanda Sruogienė su dukros šeima apsigyveno Čikagoje ir beveik dešimt metų dirbo fabrikuose, viešbučiuose, privačiuose butuose kaip valytoja. Daktarė dėl to nesijaudino, nes visada gerbė kiekvieną dorą darbą ir nesijautė pažeminta. Spėdavo dar padėti dukrai, auginant Aušrinę ir Algį.

Lietuvos didinga praeitis, slopinama okupanto, nedavė ramybės istorikei ir ji ryžosi rašyti knygą *Lietuvos istorija: Lietuva amžių sukuryje*. Mokėdama septynias užsienio kalbas, lankė išsimėčiusias Čikagoje bibliotekas (net 18!), rinko medžiagą, ir 1956 metais Tėvynės mylėtojų draugija išleido jos 968 psl. knygą. Autorės žodyje Vanda Sruogienė rašo: „Būsiu laiminga, jei ši, kad ir netobula knyga, pakels mūsų visuomenės susidomėjimą Lietuvos praeitimi, suvirtins jos meilę ir ryšius su tėvyne, jei ji patarnaus rašytojams, teatralams ir menininkams, suteiks kiek paguodos senajai kartai ir paskatins bent keletą jaunuolių atsidėjus studijuoti mūsų praeitį“.

1958 metais pradėjo dėstyti rusų, prancūzų kalbą, Rusijos istorijos ir kultūros kursą Europos studijų profesorės titulu Aurora City College (dabar jau universitetas), Aurora, Illinois. Ir ten profesorė įvairiomis progomis stengėsi amerikiečius supažindinti su Lietuva, jos istorija.

Nuo pat Čikagos Aukštesniosios lituanistikos mokyklos įsikūrimo dėstė ten Lietuvos istoriją, vėliau Pedagoginiame lituanistikos institute ir jo neakivaizdinio dėstymo skyriuje. Kažkodėl Broniaus Juodelio aprašyme „Pedagoginio lituanistikos instituto absolventų vakaras“ (Draugas 1994 m. gegužės 27 d.) visų išvardintų lektorių tarpe jos

Vanda ir Balys Sruogai Kaune 1937 metais.

pavardės nėra. Už nuopelnus ugandant jaunąją kartą ir puoselėjant lietuvių kultūrą išeivijoje dr. Vanda Daugirdaitė-Sruogienė apdovanota Pedagoginio lituanistikos instituto garbės diplomu ir išrinkta šio instituto garbės nare.

JAV buvo *Lietuvių enciklopedijos* bendradarbe, paskelbė daugybę straipsnių Lietuvos istorijos ir pedagoginėmis bei visuomeninėmis temomis, skaitė paskaitas įvairiose organizacijose ir amerikiečių klubuose. 1981 me-

tais išrinkta Lituanistikos instituto garbės nare.

Už paramą lietuviškam jaunimui ir skautams Čikagos Korpi „Gintaras“ apdovanojo suakutininę Gintaro ordinu, o LSS Seserija taip pat už jos nuopelnus sesėms apdovanojo ordinu už Nuopelnus.

O Lietuvoje, 1988 metais atkūrus Lietuvos istorijos draugiją, dr. Vandai Daugirdaitė-Sruogienei, šios draugijos mokytojų sekcijos organizatorei ir valdybos narei 1938-1940 metais, suteiktas Gar-

Keturių kartos: Vanda Daugirdaitė-Sruogienė, duklė Dalia, dukraitė Aušrinė ir proanūkė Alina.

bės narės vardas.

Paminėtina dar, kad Profesorė buvo Čikagoje viena iš Lietuvių Moterų Federacijos steigėjų ir aktyvi šios tarptautinės organizacijos narė.

Dauguma Balio Sruogos dramų, kaip per daug patriotiškos, okupantų buvo išimtos iš bibliotekų, todėl našlė Vanda savo jėgomis, be jokio honoraro, pakartojamai išleido Čikagoje Balio Sruogos „Kazimierą Sapiegą“, „Milžino paunksmę“, „Radvilą Perkūną“, „Giesmę apie Gediminą“, taip pat „Kas bus, kas nebus, bet žemaitis nepražus“ ir sovietinės cenzūros apkarpytą *Dievų mišką*. Tik Balio Sruogos versta S. Benelio drama „Apsiautalą“ išleido Algimanto Mackaus knygų leidimo fondas. Daugeli metų rinkusi išeivių atsiminimus apie vyrą rašytoją, kartu su dukra parengė įspūdingą knygą *Balys Sruoga mūsų atsiminimuose* (1974).

O jos pačios svarbiausi, šalia smulkesnių, darbai puošia mūsų knygų lentynas: *Lietuvos Steigiamasis Seimas, Aušros gaidynės dukra Eglė Malinauskaitė Šliupienė, Lietuvos kultūros bruožai, Žemaičių bajorų ūkis I pusėj XIX šimtmečio*. Jos Lietuvos istorijos vadovėlis JAV susilaukė net keturių papildomų leidimų. Dabar Lietuvoje visi mokiniai mokosi iš aštuntojo šio vadovėlio leidinio, kuriame yra plati istorikės Ingės Lukšaitės apžvalga apie autorę.

Dabar Vanda Daugirdaitė-Sruogienė, net ir tokio garbingo amžiaus sulaukusi, rūpinasi, kad nacių okupuotos Lietuvos įkaltai nebūtų pamiršti, kad ir jiems būtų skiriamas dėmesys, kaip ir visiems nekaltai nukentėjusiems ir žuvusiems Lietuvos patriotams.

Netekusi beveik visų savo draugų-amžininkų, Daktarė džiaugiasi dukters Dalios visuomenine veikla (juk ji pirmoji išeivijoje Čikagoje, susirūpinusi lietuvių literatūra, dar 1953 metais įsteigė savaitinę lietuvišką literatūrinę valandėlę „Pelkių žiburėlį“ Margučio radijuje ir jai vadovavo 25 metus).

Rūpi jai, kad vis dar laukia leidėjo dukraitės Aušrinės išverstas anglų kalbon „Dievų miškas“...

Jos vienvatė praskaidrina vaikaičių Aušrinės, dirbančios pedagoginį darbą ir redaguojančios žurnalą *The Pen* bei Algio, „Blue grass“ grupės smuikininko ir vandenų ekologo, dabar siekiančio daktarato apie Lietuvos pūgžlius, darbą. Gi proanūkė Alina, laimėjusi konkursinius egzaminus į talentingų vaikų mokyklą, rimtai studijuoja garsoje Joffrey baleto studijoje, dainuoja rinkiniame vaikų chore New York'e ir rašo eilėraščius bei apsakymėlius.

Pavyzdžiui, jeigu Valdas Adamkus norėtų pasireikšti Lietuvos politikoje, tai jis šiandien tai galėtų tik kaip Lietuvos „Ross Perot“, be aiškaus ir plataus politiško ideologinio užnugario. Visai kitas reikšmės būtų, jei jis galėtų susitarti su jam ideologiškai panašiais konservatoriais ir mėginti pakeisti jų pozicinę politiką. Žinoma, čia užklūtų įsitenėjęs anticentristinis nusiteikimas. Jis šiek tiek buvo pasikeitęs, kada buvo pasisakyta už Lozoraitį. Lozoraičio pavyzdys lyg rodo, kad praplėsta į centrą dešinė, atmetus dešinės ekstremistus, gali turėti geriausias galimybes prieš darbiečius. Ekonomiškai — ideologiniu atžvilgiu visa pozicinė dešinė pasidarytų didelė kairiojo centro grupė, nepaisant konservatorių pasirinktos neokapitalistų vėliavos. Tokiu būdu dėl kraštą liečiančių sprendimų susitartų centriniai neoliberalai, socialdemokratai, krikščionys demokratai ir dalis konservatorių. Žinoma, visokio plauko primadonos turėtų paklusti bendram tikslui: laimėti

Linkėdami gerbiamai Jubilitei sveikatos ir daug šviesių dienų, visada jaučiame jos nenuilstamas pastangas priminti mums garbingą Lietuvos praeitį ir rūpintis lietuviškom atžalom toli nuo Tėvynės.

Lietuva ją prisiminė, prisiminime ir mes!

(p.r.)

Pasinaudota *Lietuvių enciklopedija*, *Balys Sruoga mūsų atsiminimuose*, Lietuvos spauda ir kt.)

Čikagos Aukštųjų lituanistikos pedagoginių kursų (dabar — Pedagoginis lituanistikos institutas) mokytojai 1950-ųjų dešimtmėti: prieky, kairėje — Ignas Serapinas, Aleksandras Dundulis, Vincetas Liulevičius, Vanda Daugirdaitė-Sruogienė, Petras Jonikas, Matas Krikščūnas.

Lituanistų ir istorikų būrelis 1977 metais Čikagoje: (iš kairės) Petras Jonikas, Vanda Daugirdaitė-Sruogienė, Dovydas Fajnhauzas, Marija Krasauskaitė, Jonas Puzinas, Vincas Maciūnas.

Lietuviškas centras

(Atkelta iš 2 psl.)

kurioje pusėje jie buvo ir tebėra. Čia matyti įtikinčiai formuluotas buvusios nomenklatūros rėmimas, jos atjautimas bei supratimas, ko aiškiai pasigendama, vertinant Laikinąją vyriausybę, partizanų, įvairius disidentus ir tų laikotarpių represiją. Dėl daugumos *Akiračių* pasisakymų, galime pasakyti, kad jie yra šališki. Tokiu būdu jie turėtų save diskvalifikuoti, kaip neutralūs tarpininkai, kaip poziciniai centristai, mėginant ką nors daryti dėl centro išplėtimo, nebent jis būtų į darbiečių pusę.

Šitoje situacijoje tie „dešinieji“ santariečiai, kurie palaikė Landsbergi ir kurie yra linke prie Amerikos konservatorių ar respublikonų ideologijų, galėtų patvirtinti, kiek jie itakos gali turėti Lietuvos konservatoriams, nes ideologiškai, ne pozicškai, dešinieji santariečiai turėtų būti panašūs į Lietuvos konservatorius.

Pavyzdžiui, jeigu Valdas Adamkus norėtų pasireikšti Lietuvos politikoje, tai jis šiandien tai galėtų tik kaip Lietuvos „Ross Perot“, be aiškaus ir plataus politiško ideologinio užnugario. Visai kitas reikšmės būtų, jei jis galėtų susitarti su jam ideologiškai panašiais konservatoriais ir mėginti pakeisti jų pozicinę politiką. Žinoma, čia užklūtų įsitenėjęs anticentristinis nusiteikimas. Jis šiek tiek buvo pasikeitęs, kada buvo pasisakyta už Lozoraitį. Lozoraičio pavyzdys lyg rodo, kad praplėsta į centrą dešinė, atmetus dešinės ekstremistus, gali turėti geriausias galimybes prieš darbiečius. Ekonomiškai — ideologiniu atžvilgiu visa pozicinė dešinė pasidarytų didelė kairiojo centro grupė, nepaisant konservatorių pasirinktos neokapitalistų vėliavos. Tokiu būdu dėl kraštą liečiančių sprendimų susitartų centriniai neoliberalai, socialdemokratai, krikščionys demokratai ir dalis konservatorių. Žinoma, visokio plauko primadonos turėtų paklusti bendram tikslui: laimėti

prieš darbiečius.

Galime atpažinti ir kitokią situaciją. Centro žmonės tiek Lietuvoje, tiek išeivijoje, gali atsisakyti savo ir pozicijos, ir ideologijos ir eiti dirbti su darbiečiais. Jau kai kur tai matyti. Aiškinama, kad jie tai daro tautos labui. Darbo partijai su jos dauguma nereikia koalicijų. Pamačius tačiau, kad reikalai eina tikrai blogyn, bus kitiems siūlomos ministerijos ir kiti svarbūs postai, kad nepasiliktų tik jie kalti dėl ekonominės nevilties. Bus žmonių, kurie nutars, kad darbiečiai vis tiek liks valdžioje dar daug metų, tad užuot keitus Lietuvą politiškai, nutars su jais dirbti. Kai kurie tai darys dėl garbės, bet pasiaisiškinę, jog daro tai iš pasiaukojimo. Kiti, kad turėtų gerą vietą valdžioje.

Lietuvos politiniame galvojime beveik nėra likę vietos ekonominiam liberalizmui, išskyrus mažą grupelę verslininkų ir gal Liberalų sąjungą. Ta pati pastaba galiotų ir Amerikos kairiųjų liberalų pasaulėžiūrai. Atrodo, kad Lietuvoje nėra politinės dirvos nei Woodstock nusiteikimams, nei tam patrakusiam Amerikos individualizmui su įstatymiškai remiamu ištvirtimu. Šalia to, liberalizmo ekstremai, iškėlę Lietuvos kaimynuose be tinkamos teisėtarkos, pasidarę pavyzdžiu daugeliui Lietuvoje ir iššūkiu, kad reikia saugotis visko,

kas iš Vakarų, kad mums netektų Rusijos likimas.

Atrodo, kad įvairaus nusistatymo liberalai labai greit užmiršta Vokietijos Weimar'o respublikos šalininkų pavyzdį. Persistengdami įvesti ar išlaikyti savo ideologijos visas krašto valdymosi gaires, net tuo ypatingu laikotarpiu, leido totalitaristams įsisaugoti ir perimti valdžią. Iš istorinių įvykių turime pasimokyti ir dabar juos prisiminti.

Tiek Lietuvos Centrai ir jo simpatikams, tiek visiems politikams, kurie siekia tinkamai ir iš pagrindų persiorientuoti krašto valdyme, turėtų būti svarbu išdirbti ne tik geras programas, bet numatyti, kokiais būdais galima pakliūti į valdžią, tiek Seime, tiek vyriausybėje bei savivaldybėse. Čia reikia atsakyti partinio savanaudiškumo ir asmeniškos pozicijos tam, kad demokratiškai perėmus, kiek galint, daugiau valdančių vietų. Tikėkimės, kad atsiras užtektinai įtakingų ir išmintingų mūsų politinių vadų, kurie sugebės atrasti kalbą su galimais bendradarbiais. Tik tokių tautos vadų pavyzdys nustelbs mūsų visuomenės pamatus graužiančius primityvius demagogus. Dėl mūsų politinių vadų neišmintingumo dažnai neįmanoma tautai gerinti savo padėtį ir žengti į geresnę ateitį.

Jonas Pabedinskas

Nijolė Dirvianskytė

Žiemos vaizdelis, 1990

Tautodailininkės Nijolės Dirvianskytės parodos atidarymas Čiurlionio galerijoje, Jaunimo centre, Čikagoje, bus atnešantį penktadienį, rugsėjo 23 dieną, 7:30 v.v.